

donar menjar fora de la ciutat «*magistris* operantibus de petra et calce nec *magistris* de terra, nec manobris eorundem ---»; o sigui als *mestres* picapedrers, calculadors i paletes o mestres d'obres en general (RLR IV, 360). Donem alguna major precisió d'uns quants d'aquests «mestres» (tot abstenint-nos, per la raó expressada d'entrar en certes distincions de matís).

En matèria de construcció, de vegades *mestre*, tot sol, es considerarà suficient: quan segons la narració de Desclot i Muntaner, Jaume de Mallorca vol escapar-se del castell perpinyanès, disposat a traïr la causa nacional i del rei germà, crida els *mestres* constructors de l'edifici per tal que li perforin l'entrada de la claveguera: i no s'hi afegeix determinatiu que distingeixi de les altres menes de *mestre*; així mateix: «fets-hi fer un bell palau e una bella cambra—. E lo cunyat se'n anà al castell, e ac *mestres*, e féu fer lo palau e la cambra, molt bella», *Comtessa Fidel* (NCL XLVIII, 102).

Amb raó deia Puig i Ferrater: «ésser *mestre d'obres* era molt més que ésser *paleta*: era gairebé tenir una carrera» (*Cercle Màgic*, p. 484). I això fou i ha seguit essent expressió d'ús general; més general potser encara *mestre de cases*, distint del mer obrer, almenys del *manobre*, i no sempre reemplaçable pel més recent masculí *paleta*, ni pel recentíssim *aparellador* (inoït en el primer quart del nostre segle); i aquell «gairebé» de Puig no li fa poca falta, car OPou (1575) tenia bona cura de distingir entre «*mestre* de traçar edificis: architectus» (l'latí, no català encara) i «*mestre* de cases, obrer de vila: aedificator» (*ThPu.*, 164); «anem a avisà fustés - fustés y *mestres de casas*, / que vajin a fé las forcas - allí, a las Devalladas» diuen els botxins de l'heroi nacional de 1714 (*Cançó d'En Bach de Roda*, MilàF, *Romlo.*, 82.21, i ja ed. 1853); avui encara en els nostres Alts Pirineus sovint conserva l'ús abreujat de l'Edat Mitjana, a profit del de construcció: a la Vall Ferrera diuen *mēstre*, i prou, per anomenar un paleta, i només si volen evitar tot equivoc hi afegeixen *mēstre de palēta* (Tor, 1932) o *mēstre de fe kázes* (Areu, 1933).

En altres coses (vegeu-ne llista en el *Vocab. catal.* de 1502, § 2717 i Índex). El qui treballa en fusta és en català *fuster* (almenys ja fa bastantes centúries, cf. *FABRE*), i aviat se'n distingí el *mestre de carros*, que no solament fa carros en terme estricta, sinó altres menes de vehicles incloent-hi la gran eina del llaurar: «El *mestre carros*?: a fer carromatos, aladres y forcats!», MGadea (*T. del Xè III*, 64); i encara més se'n distingí el qui OPou anomenava simplement *alo mestre* de fer naus: naupegus» (*ThPu.*, 72); i des de més antic, i amb abast més general, *mestre d'aixa*, que ja és del S. XIII: «si algun *mestre d'aixa* farà majors mesures que'l senyor de la nau no haurà emprès ab ell ---», *Consolat* (§ 7, Pard., p. 56); també en StViventF (*Quar.*, 21.17). Així es continua dient fins avui, més o menys pertot, no sols a la costa de l'Alt i el Baix Emp. (un besavi meu era *mestre d'aixa* de St. Fel·liu de Guíxols), de la Costa Brava i del Maresme, sinó més o menys pertot, sense llevar-ne Eivissa («*id.*: carpintero de ribera», PzCabr.), cf. *AIXA*.

En quasi tot això el català coincideix amb la llengua d'oc antiga (p. ex. *maestre d'aissa*, *maestre d'obras*, *maestre de peira*) i moderna. I des d'una o l'altra llengua ha passat manllevat a les veïnes: des del bearnès al basc-francès: bnav. *maistru*, sul. *maistü(r)ü* «carpintero» (Azkue; Mitxelena, *FoHivca.*, 211); des del català al cast. *maestro de aja* o *mastrdaje* (AZUELA, *DECH* I, 438b22, 24), i al logud. *maistru de aschia* (cf. MLWagner, *DEtSdo.* O, 133a). Altres *mestres* daten almenys, en particular els càrrecs de cort i de milícia, del temps d'OPou; que arrencara el *mestre de camp* entre el «cap d'esquadra o caporal: tribunos militum» i el «capità de deu-mil hòmens» i entre els «officis de casa» consigna el «*mestre* de les cerimònies» i el «*mestre de sala*: architriclinus» (*ThPu.*, 174, 160). *Mestrescola*; *mestrescolia*.

Tot això féu que el mot fos usat a manera de títol, precedint el nom propi d'un home o bé cridant-lo, al principi dit només als oficials d'una professió menestrala, després abusant-ne, a qualsevol home no noble, sobretot en el camp, però també a ciutat, on ha acabat prenent matís més aviat desconsiderat («ei *mestre!*», «aquest *mestre* em pren per altre» etc., ús al capdavant més fi i catalanament molt preferible, a l'afrancesat «aquest *tipo*, o *tipus*», i al castellanenc «aquest *tio*»). Els menorquins no s'adhereixen a l'ús mallorquí de *mestre Miquel*, *madò* o *madona Francisca* i anàlegs, almenys en quant s'aplica a tota mena de persones (basta per a ells, dir *Miquel*, *Francisca*, per cridar-les), però sí per als «pagesos i algun menestral distingit» (Ferrer Ginart, l. c.).

Però, d'altra banda, en qualitat de títol modest precedint el nom de gent del camp, això s'estén a tot el Principat, almenys, i també més enllà de l'Albera, i fins a la punta Nordoest del domini; o almenys fou ben viu això en tot aquest territori, fins al tombant del nostre segle, com ho mostra la toponímia menor: *Còrrec de Mestre-Pere* a Bula d'Amunt; *Borda de Mestre Joan Malmercat*, de *Mestre Jaume Enviny*, *Tros de Mestre Benet Rialb*, *Ca de Mestre Pere* és una de les cases a Pobellà de Flamicell (1964); a Mallorca *Porta de Mestre Andreu* és un dels vells portals d'Alcúdia; i allà és un ús ja tan encunyat que en els noms de masies va quasi soldat amb *Ca* i el nom propi: *Ca Mestre Tomeu Costitx*, *Cas Mestre Vic Banyalbufar*, *Ca Mestre Gaspar* i *C. M. Antoniet* en el terme de Ciutat.

Mestre, *mestra*, ha pres l'ofici d'adjectiu, amb un matís com 'cabdal, especialment important': *paret mestra* és d'ús general; al Pallars té gran aplicació a les bigues, cosa també molt general: *la pila mestra* Esterri de Cardós (1934); o, ja substantivat, i en la variant més arcaica: *lex mayēstres* 'les bigues grosses del sostre d'una habitació' (Farrera, 1933). A Mallorca: *Les Canals mēstràs* orònim d'Alcúdia; a Sa Pobla per classificar sèquies: *Sa Siurana*, per exemple, és una *siki mēstrā* (1964); la *vela mestra*, d'on *aguantar la mestra* 'capejar el temporal' (BDLC ix, 382). I de totes les costes catalanes és comú i antiquíssim l'*arbre mestre* per anomenar el més alt en les naus. A Boí *Puïolormestres* (> *Puial*-) ha de venir almenys del romànic